

ВІДГУК

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, професора кафедри державно-правових дисциплін Харківського національного університета імені В.Н. Каразіна на дисертацію Коваленка Олександра Вікторовича «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності», яка подана на захист до разової спеціалізованої вченої ради у Сумському державному університеті на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження

Сфера підприємницької діяльності в Україні є однією з тих, які піддаються найбільш детальному державному, у тому числі, правовому регулюванню і найбільш вагоме місце тут належить адміністративно-правовому регулюванню. У свою чергу, поряд з іншими засобами державного регулювання, у цій сфері є доволі розвинутим адміністративно-деліктне регулювання, яке здійснюється переважно за допомогою засобів юридичної відповідальності. З огляду на те, що сфера підприємницької діяльності знаходиться у постійному розвитку, що обумовлено виникненням нових форм підприємницької діяльності, здійсненням такої діяльності у нових, часто нестандартних умовах, наявністю суттєвих ризиків вчинення порушень тощо, постійного оновлення та модернізації потребують і відповідні засоби забезпечення законності у цій сфері, до яких, власне і відноситься юридична відповідальність. З огляду на масштаби та обсяги нормативного масиву регулювання підприємницької діяльності, удосконалення відповідних регулюючих інститутів потребує відповідного наукового підґрунтя, що й обумовлює актуальність теми дисертації О.В.Коваленка. Додаткової актуальності темі дисертаційного дослідження додає необхідність урахування особливостей як правотворчої, так і правозастосовної діяльності у сфері підприємницької діяльності.

З огляду на актуальність теми, достатньо логічним є **зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дане дисертаційне дослідження

узгоджується з положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); відповідає завданням і основним напрямам Національної стратегії у сфері прав людини (указ Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021); Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки (постанова загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року № 12-21). Дисертація є складовою науково-дослідних робіт Сумського державного університету «Організаційно-правові засади функціонування правоохоронної, судової та фінансової системи України» (номер державної реєстрації – 0118U001317) та «Концептуальні засади реформування системи правоохоронних органів в сучасних умовах трансформації нагляду і контролю щодо забезпечення економічної безпеки України» (реєстраційний номер – 55.15.02-22/24.3Ф-01).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій. Аналіз положень дисертації О.В.Коваленка дає можливість зробити висновок про те, що у цілому у дослідженні забезпечено належний ступінь обґрунтованості його результатів. На користь такого висновку свідчить достатньо логічна структура дисертації, здебільшого коректне використання наукових підходів, методів та прийомів наукових досліджень, використання достатньої за обсягом та змістом емпіричної бази дослідження. Дисертантом використано значну кількість наукових праць фахівців у галузі теорії права, адміністративного та господарського права, інших галузевих правових наук, у тому числі зарубіжних дослідників. Нормативною основою дослідження є Конституція України, акти вітчизняного та зарубіжного законодавства. Викладені в дисертації погляди дисертанта та зроблені ним узагальнення та висновки є достатньо та належним чином обґрунтованими, а частину з них можна вважати такими, що містять елементи наукової новизни. Всебічність здійсненого дослідження відображається у структурі та змісті дисертації, а також підтверджується достатньо великою кількістю

використаних автором різноманітних наукових, інформаційних та нормативних джерел.

У вступі обґрунтовано актуальність теми роботи, встановлено зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами, визначено мету і завдання, об'єкт, предмет, методологію дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення результатів дисертаційного дослідження, наведені дані про їх апробацію та наукові публікації дисертанта.

Розділ 1 «Теоретико-правові основи адміністративної відповідальності у підприємницькій діяльності» складається з двох підрозділів, в яких розкриваються історичні аспекти та сучасний стан формування адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, а також поняття, підстави та ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності.

Дисертантом показано, що із врахуванням специфіки адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності підстави адміністративної відповідальності за вчинення такого виду правопорушень (проступків) доцільно розглядати як сукупність обставини (умов), за наявності яких можливе настання для особи-правопорушника матеріального характеру за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності. Серед підстав адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності виділено та розкрито фактичну, юридичну (нормативну) та процесуальну.

Ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій класифіковано на загальні (притаманні загалом адміністративній відповідальності) та спеціальні (характеризують адміністративну відповідальність, яка настає за вчинення правопорушень саме у підприємницькій діяльності).

У розділі 2 «Юридична характеристика адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності» розглянуто поняття, ознаки та види адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, сутність та значення для адміністративно-правової кваліфікації об'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності, а також особливості суб'єктивних ознак адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності.

У межах даного розділу обґрунтовано, що адміністративним правопорушенням у сфері підприємницькій діяльності притаманні ознаки, якими характеризуються всі без виключення адміністративні правопорушення. У той же час, ці правопорушення мають й власну специфіку, тобто такі характеристики, що деталізують конкретний вид адміністративного проступку у підприємницькій діяльності й дозволяють кваліфікувати його за відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП.

У цьому ж розділі, у результаті з'ясування сутності об'єктивних ознак окремих адміністративних правопорушень, підсумовано, що вони представлені об'єктом та об'єктивною стороною, що є невід'ємними елементами юридичного складу, а тому їх наявність є обов'язковою для адміністративно-правової кваліфікації. Під об'єктом адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності доцільно розуміти суспільні відносини, які виникають у процесі здійснення підприємницької діяльності в Україні, що регулюються нормами господарського права, фінансового права, податкового права, права соціального забезпечення та охороняються заходами адміністративної відповідальності, передбаченими діючим адміністративно-деліктним законодавством України. У свою чергу, об'єктивна сторона адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності представлена певними ознаками, визначеними диспозицією конкретної норми глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП, що у сукупності характеризують зовнішню сторону протиправного винного діяння

та є обов'язковими для його кваліфікації як адміністративного правопорушення (проступку) у підприємницькій діяльності.

Крім того, обґрунтовано авторський підхід до класифікації адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності за такими критеріями: 1) в залежності від об'єкту посягання (адміністративні правопорушення у підприємницькій діяльності, що посягають на суспільні відносини, врегульовані нормами: господарського права; фінансового права; податкового права; права соціального забезпечення); 2) в залежності від особливостей об'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (прості або складні; з формальним складом, з матеріальним складом, з формально-матеріальним складом); 3) в залежності від суб'єкта вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (суб'єктом вчинення яких можуть бути: суб'єкти господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; посадові або службові особи суб'єктів господарювання, які здійснюють підприємницьку діяльність; посадові особи органів державної влади або органів місцевого самоврядування); 4) в залежності від особливостей суб'єктивної сторони адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності (яким притаманна умисна форма вини; такі, що можуть бути вчинені як у формі умислу, так і необережності).

У розділі 3 «Напрямки удосконалення адміністративно-правових засад відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності» розглянуто зарубіжний досвід правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, а також сформульовано пропозиції щодо удосконалення законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності.

У даному контексті автором зроблено слушний висновок про те, що у більшості випадків особливості юридичної відповідальності за вчинення

правопорушень у підприємницькій діяльності знаходяться у прямій залежності від типу правової системи, що склалася в тій чи іншій країні. Зокрема, це стосується, головним чином, чи відокремлене адміністративно-деліктне законодавство від кримінального (як у Франції, Республіці Польща, Чеській Республіці, Грузії) або навпаки – становить невід’ємну частину останнього (США, Канада, ФРН, Італія). При дослідженні окремих нормативно-правових актів деяких зарубіжних держав було встановлено, що юридична відповідальність за вчинення правопорушень у підприємницькій діяльності передбачає застосування до особи-правопорушника більш суворих заходів, ніж ті, що передбачені українським законодавством. Більш того, у таких країнах, як США та Канада, взагалі відсутнє розмежування правопорушень у підприємницькій діяльності на злочини та адміністративні делікти, де вони більш відомі, як «підприємницькі злочини» або «злочини білих комірців».

Також автором запропоновано низку цікавих змін та доповнень до КУпАП стосовно удосконалення адміністративної відповідальності у сфері підприємницької діяльності.

Загалом, критичний аналіз змісту дисертації, висновків до її розділів та загальних висновків дозволяє стверджувати, що мета і завдання дисертаційного дослідження в цілому реалізовані.

Новизна та достовірність наукових положень, висновків та рекомендації, сформульованих у дисертації підтверджується використанням сучасної методології наукових досліджень, використанням здобутків науковців та практиків, які досліджували окремі аспекти відповідної тематики.

До беззаперечних здобутків дисертанта можна віднести аргументацію авторського розуміння таких категорій, як «адміністративна відповідальність», «адміністративне правопорушення» крізь особливості адміністративної відповідальності у сфері підприємницької діяльності.

Доволі слушними виглядають аргументи щодо необхідності уніфікації понятійного апарату адміністративної відповідальності у сфері підприємницької діяльності.

Так само можна відзначити положення дисертації щодо виділення ознак адміністративних правопорушень у сфері підприємницької діяльності, що згруповано наступним чином: 1) загальні – такі, що притаманні всім видам адміністративних правопорушень; 2) спеціальні – притаманні саме адміністративним правопорушенням у підприємницькій діяльності, що додатково класифіковано на основні (ознаки, якими характеризуються всі адміністративні правопорушення в підприємницькій діяльності) та факультативні (ознаки, що притаманні лише окремим видам адміністративних правопорушень у підприємницькій діяльності);

Новою та цікавою виглядає ідея щодо розуміння сутності принципів адміністративної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності, що доцільно розглядати як певну систему основоположних засад (положень, ідей), за допомогою яких гарантуються та охороняються права і законні інтереси учасників відносин у сфері господарювання, а також застосовуються заходи адміністративно-правового примусу за недотримання та/або невиконання законодавчо встановленого порядку провадження підприємницької діяльності.

Крім суто теоретичних здобутків, варто відзначити низку сформульованих дисертантом положень практичної спрямованості. Так, можна звернути увагу на пропозиції щодо узагальнення досвіду зарубіжних країн (зокрема, Сполучених Штатів Америки, Канади, Федеративної Республіки Німеччина, Італії, Франції, Республіки Польща, Чеської Республіки, Грузії) з правового регулювання юридичної відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності.

Слід також зазначити, що дисертантом творчо розвинуті сформульовані раніше іншими авторами положення про особливостей формування адміністративно-правових засад відповідальності за

правопорушення у підприємницькій діяльності, за результатами якого виділено декілька етапів становлення та розвитку законодавства України про адміністративну відповідальність за правопорушення у зазначеній сфері.

Позитивної оцінки заслуговує й низка інших положень та висновків дисертаційного дослідження. Загалом оцінка результатів дисертаційного дослідження О.В.Коваленка дає можливість стверджувати про належний рівень наукової новизни та обґрунтованості його результатів. Абсолютна більшість відповідних положень відображена у наукових працях дисертанта, а сформульовані ним пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства заслуговують на відповідну реалізацію та використання у законопроектній роботі.

Поставлені наукові завдання виконані в повному обсязі.

Апробація результатів. Результати дослідження апробовані належним чином у 4 наукових публікаціях, з яких 3 опубліковано у національних фахових виданнях України, 1 – у науковому зарубіжному періодичному фаховому виданні та 3 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Оформлення дисертації відповідає вимогам, що встановлені для такого виду праць у наказі Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація виконана українською мовою із дотриманням в основному належного наукового стилю.

У той самий час слід зауважити, що дисертаційне дослідження О.В. Коваленка «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності» містить окремі дискусійні моменти, а також положення, що потребують додаткової аргументації під час захисту. Серед таких вважаємо за доцільне звернути увагу на наступні.

1. Певним недоліком дисертації виглядає недостатня увага, приділена процесуальній конструкції адміністративної відповідальності у сфері підприємницької діяльності. У зв'язку з цим виникає питання про те, чи

існують, на думку автора, якісь процесуальні особливості розгляду справ про правопорушення у сфері підприємницької діяльності.

2. На стор. 57 дисертації автором зазначається, що адміністративна відповідальність за правопорушення у підприємницькій діяльності є складовим елементом інституту адміністративної відповідальності. У даному контексті виникає питання про те, як, на думку автора, виглядає структура інституту адміністративної відповідальності і які ще елементи входять до цього інституту?

3. На стор.65 дисертації зазначається, що існує ряд спеціальних ознак, що характеризують адміністративну відповідальність, яка настає за вчинення правопорушень саме у підприємницькій діяльності. Серед них вважаємо за доцільне виділити наступні: 1) фактичною підставою настання є вчинення адміністративного правопорушення у підприємницькій діяльності, закріпленого відповідною нормою глави 12 Особливої частини розділу II КУпАП. З цим твердженням не можна погодитись, оскільки відповідно до статті 9 КУпАП, однією із ознак адміністративного правопорушення є те, що за його вчинення передбачено адміністративну відповідальність. Тобто адміністративна відповідальність є категорією первинною по відношенню до адміністративного правопорушення. Відтак вид правопорушення не може бути ознакою відповідальності.

4. Досліджуючи особливості адміністративних правопорушень у сфері підприємницької діяльності автор не звертає уваги на обставини, що обтяжують чи пом'якшують відповідальність, а також обставини, що її виключають стосовно відповідних адміністративних правопорушень. У зв'язку з цим потребує уточнення позиція автора стосовно наявності чи відсутності таких особливостей, зокрема стосовно того, чи можуть бути вчинені відповідні правопорушення у стані крайньої необхідності.

5. На стор.185-186 автор пропонує доповнити КУпАП нормами про засади відповідальності юридичних осіб. Проте виникає питання, у яких з

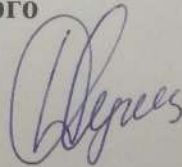
проаналізованих автором складах адміністративних правопорушень суб'єктом є юридичні особи? Крім того представляє інтерес позиція автора стосовно диференціації адміністративних стягнень в залежності від суб'єкта правопорушення, тобто фізичної особи-підприємця або юридичної особи, а також стосовно того, як співвідноситься мета адміністративних стягнень, визначена у статті 23 КУпАП із відповідальністю юридичної особи.

У той самий час, висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження О.В.Коваленка.

Зважаючи на викладене, вважаю, що дисертація на тему «Адміністративно-правові засади відповідальності за правопорушення у підприємницькій діяльності», яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктор філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – Коваленко Олександр Вікторович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

ОФІЦІЙНИЙ ОПОНЕНТ:

професор кафедри державно-правових
дисциплін Харківського національного
університету імені В.Н.Каразіна,
доктор юридичних наук, професор

Д.М.Лук'янець

 О.Трушчак

 це засвідчую
 Д.М.Лук'янець
 О.Трушчак